

فقهای بزرگ و معروف شیعه در مورد قمه‌زنی چه می‌گویند؟

یادداشتی از مهدی مسائلی؛

مهر ۱۷، ۱۳۹۵ آخرین اخبار، دیدگاه و گزارش، عبادات و مناسک

موضوع وهن مذهب بودن قمه زنی در زمان کنونی اگرچه یکی از تأکیدات علما بر نهی از قمه‌زنی است ولی این عمل از جهاتی دیگر مورد نهی و حرمت قرار می‌گیرد و فقهای بزرگ شیعه با توجه به این جهات فتوا به تحریم قمه زنی داده‌اند. در ادامه نگاهی به فتوای علمای بزرگ شیعه در این باره خواهیم داشت.

شبکه اجتهاد: ضرری بودن قمه‌زنی - مرحوم شیخ مرتضی انصاری که سرآمد فقهای شیعه در قرن‌های اخیر است، قمه زنی را از جهت ضررها و آسیب‌های به بدن می‌رساند، حرام می‌داند. ایشان فتوایی درباره قمه‌زنی دارد که متأسفانه کمتر منعکس شده است و ما آن را در کتاب «عار یا شعار، قمه‌زنی در ترازوی عقل و شرع» منتشر نمودیم. ایشان در این باره می‌نویسد:

«در تعزیه‌داری حضرت امام حسین علیه السلام اگر شخص زخمی مثل تیغ و غیره بر خود بزند که ضرر باشد بر بدنش، حرام است؛ اما اگر [عزاداری به] قسمی باشد که درد و آلمش در همان وقت تعزیه‌داری باشد نه بعد از آن، مثل سینه‌زدن به طور متعارف ناس [مردم] که سیاه و سرخ شود، ضرر ندارد.»

اصولاً از نگاه شیخ اعظم انصاری هرگونه آسیب و ضررزدن به بدن حرام است. چنان‌که ایشان در بیان قاعده لاضرر می‌گوید: «قد استفيد من الأدله العقلیه والنقلیه تحريم الإضرار بالنفس؛ از دلایل عقلی و نقلی حرمت اضرار به نفس استفاده می‌شود.»

وی همچنین می‌افزاید: «علما در حکم ضررزدن، تفاوتی بین ضررزدن به خود و دیگران نگذاشته‌اند.»

او همچنین در کتاب فرائد الاصول می‌نویسد: «پس هر ضرری که به خود شخص یا دیگری وارد شود، حرام می‌شود و تفاوتی نمی‌کند که چه کسی این ضرر را وارد کرده است.»

اصل پاسخ شیخ انصاری در فتوایی که گذشت، به زبان فارسی نوشته است و ما عین آن را نقل کردیم، ولی متأسفانه بعضی دیگر از طرفداران قمه‌زنی برای اینکه شیخ انصاری را موافق قمه‌زنی جلوه دهند با تحریفی آشکار عبارت شیخ را این‌گونه به عربی ترجمه نموده‌اند: «إذا أورد الشخص الجرح بمثل السيف و نحوه علی نفسه و لم یکن مضرا کان ذلک جائزا.»

این در حالی است که شیخ انصاری در قسمت اول این فتوا که ایجاد زخم بر بدن را مصداقِ ضرر و آسیب به بدن معرفی نموده و حرمت آن را بیان می‌کند، در قسمت دوم فتوا نیز ایشان با بیان «سینه‌زدن به طور متعارفِ ناس» بر این معنا تأکید می‌کند.

این نظر شیخ انصاری را می‌توان به میرزا محمدحسن شیرازی، معروف به میرزای بزرگ شیرازی، صاحب فتوای تحریم تنباکو نیز نسبت داد، زیرا میرزای شیرازی در حاشیه رساله‌ای که این فتوا در آن آمده، به اظهار نظر در مسائل اختلافی با شیخ انصاری می‌پردازد؛ اما در ذیل این مسئله میرزا اظهار نظری ندارد و ایشان نیز در این مسئله، فتوای شیخ را پذیرفته و با او هم‌عقیده است.

بدعت و تشریح بودن قمه‌زنی

تعدادی از فقهای بزرگ شیعه نیز معتقدند که قمه‌زنی عنوان عزاداری امام حسین علیه‌السلام را ندارد زیرا عرف این عمل را نشانه عزاداری نمی‌داند و هیچ‌کس در سوگ عزیزانش چنین نمی‌کند. از طرفی دیگر نص و روایت به‌خصوصی نیز درباره آن وارد نشده است؛ از این جهت انجام آن به‌عنوان یک عمل دینی صحیح نیست. مرحوم آیت‌الله سیدمحمدکاظم یزدی صاحب عروه الوثقی که بیشتر فقهای معاصر با حاشیه نگاری کتاب ایشان، مرجعیت خویش را آغاز کرده‌اند، در این باره می‌نویسد:

«تعزیه‌داری حضرت سیدالشهدا ارواحنا فداه باید به‌نحوی باشد که از خود ائمه‌هدی صلوات الله علیهم رسیده و به مثل زخم‌زدن اذن از ایشان نرسیده است و سابقین از علما رضوان الله علیهم هم رخصت نداده‌اند و زخم‌زدن بر بدن دیگری جایز نیست؛ اگرچه خودش اذن بدهد مگر در مقام علاج اوجاع و بر فرض زدن دیه ثابت نیست چون عمد است و در عمد قصاص است نه دیه و ثبوت قصاص هم چون به اذن بوده معلوم نیست؛

مگر در غیربالغ که اذن او مؤثر نیست، و اذن ولی هم ثمر ندارد؛ پس از برای غیربالغ حق القصاص ثابت است و اتیان به اعمال مذکوره به قصد مشروعیت و به عنوان عبادت تشریح است.»

متأسفانه این فتوای صریح نیز تاکنون کمتر منعکس شده است و ما مستندات آن را در کتاب منتشر نمودیم.

این نظر مرحوم آیت‌الله سیدمحمدکاظم یزدی مورد قبول تعدادی از فقهای بزرگ دیگر نیز بوده است. چنانچه مرجع بزرگ شیعه آیت‌الله سید ابوالحسن اصفهانی بر طبق این مبنا احتیاط واجب را در ترک قمه‌زنی می دانستند، چنانچه ایشان در پاسخ به حکم قمه‌زنی می نویسد:

«رجوع به غیر نماید، اگر مجتهد عادل تجویز کند در اتباع او مأذون هستند.»

همچنان که مرحوم آیت‌الله بهجت نیز با اشاره به تحریف کلام خود درباره نظر فقهی آیت‌الله سید ابوالحسن اصفهانی می نویسد:

«آنچه من گفته‌ام آن است که مرجع بزرگوار آیت‌الله سید ابوالحسن اصفهانی با قمه‌زنی مخالف بوده‌اند و تا پایان حیات خود نیز بر این رأی و نظر باقی بودند؛ و چنین لباسی نیز هم‌اکنون نزد من وجود ندارد.»

از میان فقهای معاصر نیز مرحوم آیت‌الله سید ابوالقاسم خوبی نیز تصریح می کنند که قمه زنی عنوان عزاداری امام حسین علیه‌السلام را ندارد و نص و روایت به‌خصوصی نیز درباره آن وارد نشده است؛ از همین رو انجام آن به‌عنوان یک عمل دینی صحیح نیست. ایشان در کتاب صراط النجاه می آورد:

«لم یرد نص بشعاریته فلا طریق الی الحکم باستحبابه؛ نصی درباره شعاربودن قمه‌زنی وارد نشده است؛ پس طریقی برای حکم به استحباب این عمل وجود ندارد.»

البته ایشان پس از بیان این جمله متذکر این مطلب می‌شوند که اگر کسانی این اعمال را از روی خلوص نیت و به خاطر همدردی با اهل‌بیت علیهم‌السلام انجام داده‌اند، ممکن است خداوند در صورتی که نیتشان خالص بوده، به آن‌ها پاداش دهد. ولی به‌رحال این ثواب متعلق نیت آن‌ها است و نه عملشان. شاگرد ایشان، مرحوم آیت‌الله تبریزی نیز در همین کتاب، این مطلب را تقریر کرده و می‌گوید:

«دخولُ ما ذُکر فی الجزع المستحب لما أصاب سیّد الشهداء علیه‌السلام محل تأمل؛ داخل بودن قمه‌زنی در عزاداری امام حسین علیه‌السلام جای تأمل دارد.»

همچنین مرحوم آیت‌الله میرزا جواد تبریزی در پاسخ به سؤالی می‌نویسد:

«داخل بودن قمه‌زنی در عزاداری سیدالشهدا علیه‌السلام و اهل‌بیت و اصحاب ایشان سلام الله علیهم ثابت نیست؛ پس بر همه مؤمنین لازم است که آنچه را به‌عنوان گونه‌ای عزاداری محرز و ثابت است اختیار نمایند؛ همچون گریه‌نمودن و سینه‌زنی و برپانمودن دسته‌های عزاداری و حرکت آن، تا حد امکان به‌سوی امکان عمومی برای عزاداری. خداوند شما را در خدمت به اهل‌بیت علیهم‌السلام موفق دارد و جزای خیر در دنیا و آخرت بدان دهد.»

البته افزون بر علمایی که از آنها در اینجا نام بردیم بسیاری از فقهای گذشته و کنونی نیز بنابر جهات گوناگون فتوا به تحریم قمه‌زنی داده‌اند، که تفصیل آن در کتاب «عار یا شعار» آمده است؛ اما حاصل سخن این که بر خلاف هجمه‌های بعضی از طرفداران متعصب قمه‌زنی، فتوا به تحریم قمه‌زنی از جهاتی همچون ضرری بودن و یا بدعت بودن آن، اختصاص به زمان کنونی ندارد و بسیاری از علمای بزرگ شیعه نیز به آن اعتقاد داشته‌باشند. هرچند امروز موضوع موهن بودن قمه‌زنی عنوانی آن‌قدر آشکار است که بسیاری از فقها و علما با توجه به آن فتوا به تحریم قمه‌زنی داده‌اند.